

KISEBBSÉGI MAGYAR SORS

NAGYROMÁNIA MEGALAKULÁSA

Május 10.

A BÉNULÁSOS elmezavar (paralysis progressiva) kóroktanáról, kongresszus jóvoltából független román állammá s 1881-ben királysággá lett a két kis román fejedelemség, Moldova és Valáchia. Kérd: negyven éves állami önállóságra tekinthetett vissza „Románia“, mikor a világháború véget ért.

A függetlenség egyik ára a három déli besszarábiai megye átengedése volt az orosz-török háborúban volt szövetséges társának, Oroszországnak, úgy hogy a részben románlakta Besszarábia akkor ismét orosz területté vált. Besszarábia Oroszországnak; Konstantinápoly felé vezető útjába esik«

Román többségű lakosa volt déli Bukovinának s pár százalékkal meghaladta Erdély lakosságának a számát a románság, úgy hogy a román irredenta útjai Oroszország és Ausztria-Magyarország felé ágaztak, kevesebb kilátással Besszarábia, annál nagyobb sóvárgással Erdély felé. Román történetírás szerint Erdély a románság őshazája s a román szellemi és politikai öntudat ébredésének bölcsője volt.

A bolgár Dobrudzsában alig volt román elem.

A románság e szétszórtsága adta meg a román politika jellegét a világháború kezdetén; de az összes románok egyesülése, „Nagy-Románia“, évszázados gondolat volt. „Nekünk“, írta Kiritescu, a román egység történetírója: „igényeink voltak úgy a Kárpátokon túl, mint a Pruth másik partján; az első konfliktust jelentett Ausztria-Magyarországgal, a másik Oroszországgal.“¹ Az elhatározás nehéz volt s a világháború kitörésekor a román államférfiak úgy álltak ott, mint megannyi Buridán számára és törték fejüket, hogy melyik nagyhatalomba merjenek beleharapni.

1. A háború kitörésekor Románia a központi hatalmak szövetségese volt, de a szövetség nem volt népszerű, egyedül Carol király személyén s nem a román államférfiak szerződéstisztelő becsületén nyugodott. A politikát uraló klikkek középett, amelyeknek, mint Stere hja, „nem volt kultúrájuk, amelyek korruptak, kapzsiak és megvésztegethetők voltak s veszekedő frakciókra bomlottak“, „negyvennyolc évi uralkodás után, ott állt egyedül“, amint halála előtt, az utolsó audiencián Bratianunak mondta, — az ősz uralkodó, barátok nélkül, idegen erkölcsi felfogással.²

A konzervatív politikusok meg voltak oszolva. Carp oroszellenes volt, Marghiloman szintén, de semleges akart maradni. Filipescu ellenből véresen frankóid volt s aktív intervenciót követelt az antant hatalmak oldalán.

A liberálisok vezére, a miniszterelnök, Bratianu, hallgatott vagy hazudott mindent és mindenkinek. Czeminnek és Radeffnek azt mondotta, hogy amíg ő kormányelnök, addig Románia nem támadja meg Ausztriát.³

¹ Const. Kiritescu: Istoria rasboiului pentru intregirea Romaniei I. 72. lap.

² C. Stete: Marele rasboiu si politica Romaniei, 33—36.

³ A. Marghiloman: Note politice, I 340.

Az összes államférfiak politikája azonban azon az axiómán nyugödön, hogy „Románia a békekonferenciára a győztesek karján kell, hogy bevonuljon“ és „a háborúból kockázat nélkül s a legkevesebb áldozat árán, megnagyobbodva kell, hogy kikerüljön“. „Je veillerai“, mondta Ferdinánd, mikor a trónra lépett, „ä ce qu' ä la fin mon pays s'en öre avec avantage Gondom lesz, hogy országom haszonnal kerüljön ki a háborúból.¹ 1914 augusztus 3-án koronatanács volt Szinajában.

Az ősz uralkodó azt ajánlta, hogy ne csináljanak érzelmi politikát. A semlegesség rossz megoldás volna, amely mellett veszendőbe menne Románia előkelő állása, melyet elfoglal. Az Oroszországgal való együttműködés népszerűtlen Németországhoz és Ausztria-Magyarországhoz szerződés köt, megtartása becstületet és hasznot fog hozni.

Szavait mély csend követte.

A király Rossettihez fordult.

Az ősz politikus azt ajánlta, hogy Románia ne játsszék olyan szerepet, amely nem illik hozzá: maradjon veszteg.

Carp a germánság segítése mellett volt, a szlávok ellen. Az erdélyi román-ság, mondta, nem érdekli, sohase mondták azok, hogy Romániához akarnak csatlakozni

Marghiloman szerint két lehetőség van: Ausztriához csatlakozni (a király közbeszólt: Németországhoz ...), ami Bulgária hasznát s a Magyarországgal szemben való aspirációkról való lemondást jelenti. A másik eshetőség az Oroszországgal való együttmenés, ami rettenetes erkölcsi csapást jelent. Marad a semlegesség, amit bizonyosan mindkét hatalom respektálni fog. Casus foederis esete nem forog fenn. Fegyverkezzünk, határunk megvédése céljából.

Bratianu zavarosan beszélt. Helyeselte a fegyverkezést, de különösen ajánlta a közvélemény előkészítését. Hogy milyen irányban, azt nem mondta.

A király végül kijelentette, hogy alkotmányos uralkodó lévén, a maga felelősségére nem dönt a háború mellett.

A koronatanács „csaknem egyhangúlag“ elhatározta, hogy „minden eszközt felhasznál az ország határainak megvédésére.“

Amint a koronatanácsról távoztak, Carp odaszólt Marghilomanhoz: „A király holnap lemond.“²

A határozat a kétszínűség és köpenyforgatás politikájának hivatalos formulázása volt, amelyet aztán Románia a maga teljes szemérmertlenségével folytatott, de amelyre az alapot valójában a két hatalmi csoport csábításai és ajánlközösei nyújtották.

Szaszonov már szeptember 22-én azt izente Romániának, hogy „vegye el, amit erőfeszítés nélkül elvehet“, felajánlta az oroszok által megszállt Bukovinát s a háború befejezésére Erdélyt és a Bánátot.³ Hogy a Bratianu igénye ezen túl hova terjedt, azt nehéz elképzelni, de 1925 áprilisában Neratov, Szaszonov helyettese panaszosan teszi szóvá, hogy egy állam, amely részt sem vesz a háborúban, milyen követelésekkel lép fel. „Romániát kényszeríteni kell, hogy korlátozza semmi alappal non bíró kapzsiságát.“ *

De Bratianunak nem jutott eszébe, hogy szerény legyen. Májusban jelenti Poklewszki, a bukaresti orosz követ, hogy Bratianu szerint ha nem garantálják, hogy Románia megkapja a Fruth—Szeret vonalat Szegedig, nem vesz részt a háborúban. Olyan hangon beszélt, hogy Szaszonov dühbe jött: „Bratianu akar diktálni nekünk?! Olyan arroganciával beszél Oroszországgal, amit nem fogok eltűrni!“

Az a hit azonban, hogy a monarchia vereséget szenved, Mackensen diadalmos oifenzívája folytán, egyelőre szétfoslott.

¹ U. o. I. 405.

² Marghiloman: Note politice/1. 230—236.

³ U. o. I. 284. és Das Zaristische Russland un Weltkrieg. 185. l.

⁴ Paléologue: La Russie des Tsars. I. 389 l.

„Es war alles schon so schön abgemacht“, írta 1915 szeptemberében Tisza Czeminnek. „Wir wurden geschlagen werden, im letztem Momente, recht gefohr- und mühelos käme dann die ‘glorreiche‘ rumänische Armee und holt sich Siebenbürgen und die Bukowina“.¹ Bratianu kényszerült, hogy a monarchiával más hangon beszéljen s Mária királyné azzal biztatta von der Goltz német tábornokot, hogy: „Ha felhagyunk a semlegességgel, remélem, a maguk oldalán leszünk.“ Királynék éppen úgy hazudnak, mint az államférfiak, jegyezte meg erre Marghiloman.²

Bratianu tényleg kezdte hitegetni a monarchiát, hogy területi engedmények fejében, könnyebben fenn tudná tartani a semlegességet s Németország biztatott, hogy erdélyi és bukovinai területek átengedésével és a magyarországi románoknak adandó politikai koncessziókkal nyerjük meg Románia csatlakozását, vagy legalább tisztességes semlegességét. 1915 júniusban maga Bethmann-Hollweg tárgyalt erről Tiszával, de Tisza nyersen megmondta, hogy „die sogenannten Koncessionen an unsere rumänischen Staatsbürger nie Gegenstand eines Offertes und Handels gebildet haben und auch im Zukunft keinen solchen bilden können“.³ Bukovinai román területek átadásáról azonban 5 is hajlandó volt beszélni.⁴ Az ajánlat megtörtént, de eredménye nem lett. Bratianu, jóllehet inkább bizott az antant győzelmében, arra is gondolt, hogy győző és legyőzött nélkül végződik a háború s még mindig nem látta eljönnék az időt a beavatkozásra.

A megszorult franciák készek voltak mindenre. „Románia részvételét minden áron meg kell szerezni“, izente Szentpétervárra Delcassé. A francia lapok kezdték feszegetni, hogy a helyzet megmentése végett az oroszok is hozhatnának áldozatot s átadhatnák Besszarábiát Romániának.

1916 júniusában megkezdődött Bruszilov offenzívája s bátorítólag hatott a románokra. Alekszejev biztatta őket, hogy „az osztrák haderő teljesen dezorganizálódott, csak ellenállásra, de offenzívára már nem való“⁵ s Briand utasította bukaresti francia követét, Blondelt, hogy mondja meg Bratianunak, hogy „ha Románia nem ragadja meg most az alkalmat, több lehetősége nem lesz, hogy összes gyermekeinek egyesítése által egy nagy nemzetté válják.“⁴

19x6 július 18-án Czemin egy utolsó kísérletet tett, hogy meggyőzze Ferdinánd királyt arról az „erkölcsi becstelenségről“, — mint Burián hívja — amit az jelent, ha Románia azon hatalmak ellenségeihez csatlakoznék, amelyekhez szerződés köti. A király dadogott, hogy ő nem ellensége a monarchiának s hogy, bár Bratianu ott akar lenni, mikor a monarchiát felosztják, szétesésének nem akar okozója lenni.

A központi hatalmak aztán lemondtak, hogy versenyezzenek az antant árajánlataival.

Augusztus 8-án már pontokba foglalva közölte az orosz külügyminiszter követeivel a Romániával való megállapodást s 17-én jelenti PoUevszki, hogy aznap délelőtt aláírták a szerződést, melynek értelmében Románia kötelezte magát, hogy legkésőbb augusztus 28-ig megüzeni a monarchiának a háborút s ennek fejében a szerződésben megjelölt osztrák és magyar területeket fogja kapni.

¹ Tisza István Összes munkái. 4. sor. XV. 153.

² A. Marghiloman: Note Pöldice. I. 441.

³ Tisza: Ugyanott. 37. lap.

⁴ Burián: Austria in Dissolution. 69.

⁵ General D. Ilescu: Documente privitoare la rasboiul pentru intregirea României. 80 lap.

⁶ M. Psléologue: La Rusne des Tsars. II. 312

A hozzáfűzött katonai megállapodással együtt ez volt az 1916 augusztus 17-i bukaresti titkos szerződés.

Tévedett azonban az antant, ha azt hitte, hogy ezzel Romániát végleg megfogta. Bratianu tárgyalta tovább Bulgáriával. De ezt az antant hatalmak is megsokalták s augusztus 24-én ultimátumot intéztek Romániához, amely bejelentette, hogy 100.000 orosz katona fogja átlépni a román határt s Románia magatartásától függ, hogy „mint barát, vagy mint ellenség jöjjenek“.

Augusztus 27-én koronatanács volt.

A király bejelentette, hogy megizeni a háborút.

„Azt hiszem, mondta, hogy a központi hatalmak győzelme most már kizárt dolog. Kormányom tárgyalásokat folytatott az egyik hadviselő féllel s azt hiszi, hogy eljött a döntő pillanat. Én érett megfontolás után, elfogadtam kormányom véleményét.“

A tárgyalás során Bratianu kétszer felszólalt, s mint Poklevszki jelentette Szentpétervárra, „in ausserordentlich talentvoller Weise“ indokolta a kormány elhatározását.

Kezdetben, mondta, valószínű volt a központi hatalmak győzelme s akkor semlegesek kellett, hogy maradjunk. De ma az egész világ Németország ellen küzd s a háború azok javára fog eldőlni, akik nagyobb rezervával rendelkeznek. A román probléma ez: vagy lemondunk azokról az előnyökről, amit az antant győzelme nyújtana, vagy belépünk a háborúba.

Én, — tette hozzá, — már lekötöttem magam.

Azután megmagyarázta, hogy mit fog kapni, vagy mit ígértek az antant hatalmak s Marghiloman, Carp és Maiorcsu ellenzése dacára kijelentette, hogy „Vállalom a felelősséget, mert bízom a győzelemben.“¹

Az, aki, mint egy angol író mondja, a „vásári kufárkodás minden szokását belevitte a nemzetközi politikába“, vitte most nemzetét a katasztrófába.²

2. Mialatt a koronatanács együtt ült, Románia hadüzenete már bécsi követének kezében volt, azzal az utasítással, hogy aznap este adja át a közös külügyminiszternek. Okul azt adta Románia, hogy az „osztrák-magyar kormány (?) nem szüntette meg azokat az igazságtalanságokat“, melyek a barátságos viszony fennállását lehetetlenné tették s bebizonyosodott, hogy „az osztrák-magyar monarchia minden reform ellensége, mi jólétet adhatna azoknak a népeknek, amelyek uralma alatt élnek“.

A háború, amelyben harcolni is kellett, gyorsan befejeződött. A román katona elfutott a támadás elől, orosz segély nem jött; a király panaszol, hogy nincsenek hegyi csapatai, melyeket a bajorok ellen küldjön; nincs fegyelem, nincs nehéz tüzérség, a franciák rossz Breguet-gépeket küldtek... „Miért fogtunk hát a háborúba?“ kérdi tőle Marghiloman. A király folytatja „... ellenséges területen harcolunk s ardeleni ne-au primit ca pe inamid, — az erdélyiek ellenségként fogadtak“.

„Az egész háborút azért indítottuk“, mondta meg őszintén királyának Marghiloman, „hogy leplezzük a tolvajlásokat“.³

December elején a központi hatalmak, bolgárokkal és törökökkel együtt bevonultak Bukarestbe s pár hét múlva a hadjárat eredményeképpen északi Moldova pár megyéje maradt Romániául. „Az önök országa a porban hever, a mi országunk győzött, — de győzelmünk nagyon sok vérbe került“, — mondta Cleve, német ezredes, Bukarest parancsnoka, egy román panaszkodónak. S a porban heverő ország nem talált részvétre sehoh: ellenségei

¹ Marghiloman: Note politice. II. 148—152. — Das Zaristische Russland im Weltkriege. 258. lap,

² H. W. V. Temperley: A History of the Peace Conference of Paris. IV. 216. 1.

³ A. Marghiloman: Note politice. II. 223. lap.

lenézték, a semlegesek megvetették, barátai megtagadták. Virgil Árion, aki künn járt Európában, beszélt, hogy dánok, svédok, akár német, akár francia pártiak, nem akarnak hallani románokról; oroszok és franciák tagadják, hogy valaha háborúra ösztökélték volna a román hadsereget s Anglia azt állítja, hogy őket csapta be Bratianu. A háború egyetlen nyeresége az volt, hogy Bukarest soha olyan tiszta nem volt, mint a német okkupáció alatt.¹

Az okkupáció hónapjai lassan peregtek.

1917 július végén és augusztus elején hihetetlen esemény történt. Erdély délkeleti határán túl, a Putna völgyében, az egyesült román-orosz hadsereg támadott s valószínűleg győzött is volna, de az oroszok megfutottak s a román főparancsnokot, Christescut, el kellett csapni. „Futnak az oroszok!“ ez volt — mint Kiritescu írja, — „az orosz-román együttműködés fatális, de jellemző vonása“ s a marasesti román győzelem eredménye az volt, hogy a magyar-osztrák-német haderő putnaparti frontját 6—7 kilométerre előretolta a Susicze és Zebreuczului patakokig.² A marasesti győzelem nem segített Románián.

1917 decemberében a románok fegyverszünetet kértek és sok intrika és sok tárgyalás után, a bufteai tárgyalások nyomán, 1918 május 7-én, létrejött a béke. Bratianu akkor már nem volt a kormány élén, február 8-án lemondott volt s Averescu tábornok pár heti minisztériuma után a központi hatalmakhoz húzó Marghiloman kötötte meg a békét.

Mindnyájan emlékezünk, hogy a békeszerződés hogyan bánt Romániával. A német s pár osztrák és magyar gazdasági követelésen túl, a monarchia egy pár kilométer széles szalagot kötött ki Erdély határa mentén, hogy az ország védelme máskor könnyebb legyen. A bolgárok visszakapták Dobrudzsát. De, hogy akkor mindjárt miért nem történt meg az, hogy a legyőzött Románia Besszarábia bekebelezésével még területi nagyobbodásban részesült legyen, — annak Gratz Gusztáv volna a megmondhatója, akiről Marghiloman azt írja, hogy április 29-én két jegyzéket adott át neki, amelyekből azt vette ki, hogy a magyaroknak nem tetszenék Besszarábia annexiósa: „Románia túlságosan megnövekednék“.³

Ilyen volt egy vesztett háborút befejező béke, melyet a románok azóta, Trianon után, a „pacea de robire de la Bucuresti“, a bukaresti leigázó béke néven panaszoznak.⁴

E béke jóformán soha sem volt érvényben. Mikor 1919 tavaszán a román békedelegáció megjelent Párizsban s ott szemükre hányták, hogy szövetségeseik háta mögött békét kötöttek, a delegáció egy jegyzékében a következőket írta:

„A román királynak és kormányának nem volt más. törekvése, minthogy a hadsereget olyan állapotban tartsa, hogy alkalmas pillanatban ismét megjelenhessék a küzdő téren. Ez a cél, amit a kormány közölt volt a hatalmakkal, jellemzi a bukaresti békét, amely nem volt egyéb, mint a küzdelem felfüggesztése addig, míg az újra meg lesz kezdhető. A bukaresti béketárgyalások csak időnyereségre s arra szolgáltak, hogy király és hadsereg együtt maradjon. A bâte csak a fejleményeket várta, de mi egy pillanatig sem voltunk békében az ellenséggel, sem tényleg, sem jogilag, sem erkölcsileg.“

¹ Ugyanott. 530. lap,

² C. Kiritescu: Istoria rasboiului- II. Part. V.

³ „Dl. de Gratz imi aduce doua note. Vorbind cu el aflu ca ungurii nu stint multumiti de anexarea Basarabiei: Romania devine prea taré.“ Marghiloman: Note politice, III. 491.

⁴ Annak idején, 1918-ban, a Földrajzi Közlemények 4—5. füzeté ismertette „AZ új magyar földet“.

Mikor azonban Románia megjelent Párizsban, „Nagy-Románia“ de facto már meg volt alakulva.

3. Sok területi változás után, a berlini kongresszus határozatából, 1878-(3011 egész Besszarábia ismét Oroszország birtokába jutott, úgy, mint 1812 és 1856 között volt. E változásokhoz a románságnak semmi köze nem volt; mint Xenopol mondja, török szuverénítás és orosz uralom váltakozását jelentették. A Krisztus utáni első századokban a római birodalom Szibériája volt, ahova rablókat és tolvajokat száműztek, akiken keresztülgázoltak a népvándorlás vándorló népei; azután valahogyan a moldovai fejedelemséghez csatolódón s Bassarab vajda után Besszarábia nevet kapjon.¹

Ennek következtében lakossága valami latin-szláv-turáni keverék; egy modern történeti könyv, a Cambridge Medieval History szerint, latinizált altaiak, avarok, bolgárok.² Az utolsó, 1897-i orosz népszámlálás szerint, a lakosság 47%, egy jelenlegi román író szerint, 66% román.³ Ha igaz az a pusztító, oroszosító politika, melyről a román írók írnak, hogy miképpen hurcolták a román elemet Szibériába s küldtek helyébe „idegen vagabundusokat“,⁴ a románság száma itt nem lehetett nagy a világháború végén.

Mikor az orosz forradalom kitört, Besszarábia is forrongani kezdett. „A románok mindig az orosz forradalmárok első soraiban voltak“, dicsekedett Murafa, odaváló román. „De azok, akik benépesítették Szibériát, az orosz forradalomért s nem a nemzeti eszméért szenvedtek. Eljött az idő, hogy önmagunkért küzdjünk. Eddig oroszok voltunk, ezentúl románok leszünk.“

1917 október 21-én egy ezer tagú kongresszus gyűlt össze Kisenevben; kimondta, hogy Besszarábia autonóm tartománnyá alakult s kiküldött egy 120 tagú nemzeti tanácsot, Sfatul Czereit, amelyben 84 román és 36 más nemzetiségű, orosz, ukrán, bolgár, zsidó volt.

Oroszországban novemberben megalakult a bolsevik köztársaság s decemberben a besszarábiai nemzeti tanács kimondta, hogy egyesül az orosz szovjettel s felszólította az ország népét, hogy „dolgozzék közös hazájáért, a nagy orosz demokratikus köztársaságért, mert egyedül ott van üdvössége.“ · De már két hónap múlva, 1918 február elején, másutt keresett üdvözülést: elszakadt Oroszországtól s önálló moldován köztársasággá alakult. A túlnyomóan román tanács ugyanis rájött, hogy „a helyzet rettenetes, a köztársaság a tönk szélén van, anarchia fenyegeti“, a frontról visszazönlő katonaság dül és öldököl, segítségre van szükség. Csodálatosképpen azonban a tanács nem a „közös hazához“, Oroszországhoz, hanem Romániához fordult s az akkor végső agóniájában levő ország az antant jóváhagyásával azonnal útra tette még összeszedhető hadseregét s elküldte Besszarábiába. A szovjet tiltakozott; de 1918 március 18-án megegyezés jött létre Románia és a szovjet között, amely szerint Románia kötelezte magát, hogy haderejét 10.000 főnyi megszálló katonaságon kívül, visszavonja. Természetesen, nem vonta vissza.

A román katonaság védelme alatt aztán vad propaganda indult meg a Romániával való egyesülés érdekében. A nemzeti tanács ukrán tagjait, akik az egyesülés ellen voltak, elfogták, bebörtönözték, négyüket, Pantzirt, Vranovot, Csumacsenkót és Grinfeldnét föbe lötték.

¹ Alexei Nakko: Istorija Bessarabii sz drevnejsih vremen.

² Cambridge Medieval History. II. 440.

³ C. Kiritescu: Istoria rasboiului. II. 359.

⁴ J. G. Pelivan: Les droits des Roumains sur la Bessarabie. 2o. 1.

⁵ O. Ghibu: Cum s'a facut unirea Bessarabiei. 9. 1.

⁶ The Roumanian Occupation in Bessarabia. Appendix 10

A tanács március 27-én gyűlt össze, hogy határozzon a Romániával való úrnőről.

Előtte való napon Kisenevbe érkezett Marghiloman. A városban ostromállapotot rendeltek el; a gyűlés napján az utcákat és a tanácstermet román katonaság szállta meg s a város felett repülőgépek cirkáltak. A gyűlésen, — amelynek akkor már 160 tagja volt, — a terror folytán csak 42 vett részt, akik közül 38 megszavazta a javaslatot. A szavazás után meghívták Marghilomant, aki Ferdinánd király nevében kihirdette az egyesülést.

Még egy alkalommal gyűlt össze a tanács, mielőtt kimúlt volna. 1918 őszen Erdély és Bukovina is csatlakozott az únióhoz, feltételek nélkül. Bessarabia azonban még autonóm tartomány volt. November végére újra Összehívták a gyülekezeti; a gyűlés tárgyául egy agrárkérdést tűztek ki. Tárgyalás közben, egészen váratlanul, a késő éjszakába nyúló ülésen, Pan HaHppa, az elnök, egy javaslatot terjesztett elő, amely szerint Bessarabia lemond önkormányzatáról s beleolvad a román királyságba. A jelenlévő 46 képviselő közül a parasztpártiak tiltakozni próbáltak, de az elnök kimondta a határozatot, a teremben rögtön megjelent Vaitoianu román tábornok s feloszlatta az ülést. A határozat kijelentette, hogy Bessarabia örömmel egyesül Romániával, mert „meg van győződve, hogy a román államban demokratikus és tiszta kormányzatban lesz része“:

Így lett vége Bessarabia rövid életű függetlenségének.¹

Soha seholy a nemzetközi helyzet közbejátszása a politikába oly szerencsés nem volt, mint a besszarábiai kérdés román vonatkozású megoldásában.

1924 májusában Rakovszki, az akkori londoni szovjet követ, elmondta a „Manchester Guardian“-nak az 19x8-1 román megszállás és a szovjet-román szerződés történetét, amelynek ő maga volt a szerzője:

Bessarabiát Románia az antant hatalmaknak tett ígérete szerint ideiglenesen szállta meg. De a szovjet kormány nem bízott az ígéletben s ultimátumban követelte Bessarabia kiürítését. Szerződés jött létre, s Románia kötelezte magát, hogy Bessarabiát egy kis megszálló csapat híján, kiüríti. A szovjet is kötelezettségeket vállalt ennek fejében.

A szerződés megkötése után két héttel a központi hatalmak bevonultak Odesszába s Romániát elvágták a szovjet köztársaságtól. Románia megkötötte a bukaresti békét, le kellett, hogy mondjon Erdélyről, de ennek ellenében a németek s úgy látszik a monarchia is, eltúrte, hogy Románia megszállja a végül anektálja Bessarabiát.*

Románia hát mind a két hadviselő fél beleegyezésével — csak a szovjet-kormány tiltakozása ellenére — jutott Bessarabiához. Az úniót 1920 október 20-án elismerte Franciaország, Anglia és Japán s 1928-ban Olaszország. Hogy az orosz-lengyel-román Locarno a szovjet lemondását jelenti-e, az nagyon kétséges.

4. Az osztrák-magyar monarchia területén mindaddig, míg a központi hatalmak háborúvesztése bizonyossá nem lett, irredenta törekvések csak a föld alatt folytak. Bukovinában még ott sem: a bukovinai románság körében nem volt elégedetlenség s 1918 októberig nem volt elszakadást mozgalom.

¹ E részletekről egy szóval sem emlékeznek meg a román írók, Ghibu, Mateiu, stb. Leírása található a besszarábiai emigránsok közléseiben: The Roumanian Occupation of Bessarabia; Ockhotnikov et Batchinsky: La Bessarabie et la Paix Européenne; Le Problème bessarabien és a „La Voix de la Bessarabie“ 1928 májusi számában.

² Manchester Guardian, 1924 május 20

Október 27-én azonban összegyűltek Csemoviczban a románság képviselői, — a többi nemzetiséget nem hívták — kimondták, hogy gyűlésük adunarea constituanta s elhatározták, hogy egyesülnek a többi román tartománnyal. A helytartósági palota előtt tömeg verődött össze s kiabált: „Traiasca Romania Mare!“ „Traiasca Regele Ferdinand!“ Jancu Flondor jelentkezett a helytartónál, gróf Etdorfnál s kérte, hogy adja át a végrehajtó hatalmat az oláhoknak. A helytartó udvariasan kijelentette, hogy nem adja. A gamizon még tele volt magyar és horvát népfelkelővel s a románok nem okoskodtak.

Kitört Ausztriában a forradalom. November 2-án ukrán csapatok vonultak a városba s Etdorf útján azt az ajánlatot tették, hogy osszák Bukovinát, a nemzetiségi megosztásnak megfelelően, két részre, a Szeréttől északra legyen ukrán, délre román terület. A megegyezés nem sikerült, mert a románok ragaszkodtak „történeti jogaikhoz“. Az ukránok a románság egy részével, Aurél Ónéiul vezetése alatt, ideiglenes kormányt alakítottak, de a románok panasza szerint az ukránok olyan fosztogatást és terrort vittek végbe, hogy a román nép teljesen megrémült s vezetői pincékbe bújtak. A falvakban, állítólag, terjedt a bolsevizmus.

Ilyen körülmények között a megijedt románság szintén Jassyba fordult segítségért s Zadik tábornok vezetése alatt a 8. román hadosztály elindult Bukovinába. A szervezetlen ukránok kivonultak Csemoviczból, de Zadik, nem tudván ezt, — mint dr. Nandris írja — „bölc s elővigyázattal“ nyolc kilométernyire Csemovicz előtt megállt s várt. A város ünnepi ruhát öltött, kitzúzták a román trikolorot, de „eltelt szombat, eltelt vasárnap, a nép az utcán, várta a román hadsereget, de sehol senki. Az ukránok már túl a Pruton, a románok csak nem jöttek. A nép kezdett félni, hogy visszajönnék az ukránok s vérontás lesz“.

Végre vasárnap éjjel küldöttség ment Zadikhoz, hogy ne féljen, nincs már ukrán a városban s végre november 11-én, „Bukovina történelmi napján, a nép könnyei s virágzápóra között, győzelmesen bevonult a román hadsereg Csemoviczba“.¹

A Bukovina sorsáról döntő kongresszust november 28-ra hívták össze. Jancu Nistor, csemoviczi egyetemi tanár, mondott nagy beszédet s ajánlta az úniót. Hogy valamivel indokolja a Romániához való csatlakozást, a román nép kegyetlen elnyomásával vádolta Ausztriát. A gyűlés kimondta az úniót egész Bukovinára nézve, ukránlakta északi részével együtt.

Künn a palota előtti téren, Zadik tábornok magyarázta el katonáinak győzelmes hadi tetteik eredményét s a katonák táncrea perdültek, magukhoz kapták az utcán járó oláh lányokat s járták velük a hora-unirii-t, hogy „rengett lábuk alatt a föld, a régi moldovai vajdák román földje“.²

5. Erdélynek Romániához való csatlakozását a román irredentizmus több, mint százéves története előzte meg. Az úniót 1918 december 1-én Erdély nemromán lakosságának részvéte nélkül mondták ki a magyarországi románok.³

Ezzel, ami rajta állt, a románság megtett mindent „Románia Mare“ létrejötté érdekében. Többet ért el, mint amennyit az 1916-i titkos szerződés ígért, vagy amennyit valaha remélhettek, mert arra nem számíthattak,

¹ I. Nandris: Unirea Bucovinei, a Societatea de Alaine II. 1. számában.

² Ugyanott. 17. lapon.

³ Lásd a Magyar Szemle cikkét a gyulafehérvári határozatok létrejöttéről IV. k. 4. sz. 356. l.

hogy mindkét hadviselő felet kifoszthatják. Mindenesetre, mint Polivanov orosz tábornok mondta, birtokába jutottak olyan hatalmas területeknek, „amelyek sehogy sem állanak arányban a románok hadi teljesítményeivel“. Még a békekonferencia hozzájárulása volt hátra.

1919 tavaszán nagy kísérettel Párizsba utazott Bratianu, aki a központi hatalmak kivonulása után újra átvette a hatalmat. Az 1916-i szerződés vakon ígért volt mindent, nemcsak nagy területeket, sok népet, hanem 6. §-ában azt is, hogy a béketárgyalások alkalmával Románia „ugyanazokat a jogokat fogja élvezni, mint az egyesült hatalmak“. Bratianu hát ment, hogy behelyezkedjék egy nagyhatalom allűrjeibe.

Párizsban azonban keserű kiábrándulás várta.

A titkos szerződésben egyéb is volt, mint a nagyhatalmi egyenlőség; az, hogy Romániának tilos az antant hatalmak beleegyezése nélkül békét kötni s ha teszi, semmivé válik a szerződés. Románia a hatalmak hozzájárulása nélkül megkötötte a bukaresti békét s Bratianu arra ébredt Párizsban, hogy a hatalmak az 19x6-1 szerződést semmisnek s Romániát nem tekintik magukkal egyenlő nagyhatalomnak, a határokat újra állapítják meg, a Bánátot felosztják, Romániát kisebbségi szerződés kötésére kötelezik, sőt e szerződés preambulumban — ez volt a preambulumban rusinos, a szégyenletes preambulumban — Romániát még független államnak sem tekintik.¹ Bratianu próbált ragaszkodni a szerződéshez, büszkén követelte az „összes nemzeti ideálok maximumát“, de „míg ez a büszkeség imponált a ‘kicsiknek’, a ‘nagyok’ szemtelenségnek tartották s eredménye az lett, hogy a román delegáció elvesztette a hatalmak szimpátiáját“.²

Bratianu előbb a követelőzés, azután a huzavona álláspontjára helyezkedett s végül otthagyta Párizst. De a hatalmakra nem tett benyomást ez a duzzogó politika. 1919 december elsején ultimátumot intéztek Romániához, hogy vágy aláírja a st. germaini (osztrák) és a kisebbségi szerződést, vagy megszakítja vele az összeköttetést. Bratianu ekkor már megint nem volt miniszterelnök, nevében Vaitoianu tábornok sáfárkodott pár hétig, aki ekkor szintén lemondott s a szerződéseket Vajda Sándor irta alá 1919 december 9-én. Ezt nem bocsátották meg neki soha a liberálisok.

1915 december 15. és 16. napján Take Jonescu, mikor a háborúban való részvételről volt szó, két napon át tartó beszédet mondott a román képviselőházban. Ezt mondta:

„Hallottam egy politikáról, amelyet némelyek holló, mások hiéna politikának neveznek. Az a politika ez, amely az egyikkel is, a másikkal is tárgyal; az egyiket is, a másikat is megcsalja; lesben áll, a nélkül, hogy kötelezettségének eleget tenne, hogy azt tenné, amit a becsület parancsol s ha belevitt a vér-füldöbe, célja, hogy megtöltse zsebét.“

Take Jonescu szerint ez a politika nem Románia politikája.

1924 májusában a francia L'Humanité cikksorozatban közölt Románia háborús politikájáról. Végül levonta következtetéseit s azt írja, hogy cikkéi bebizonyították:

¹ A román kisebbségi szerződés preambulumban eredeti harmadik bekezdése így szól:

„... tekintettel arra, hogy a szövetséges és társult hatalmak hajlandók a román királyság függetlenségét úgy régi, mint új területén elismerni...“
Hogy ez a tévedés mi módon került a preambulumba, rejtély. Románia függetlenségét a berlini kongresszus ismerte el és független állam volt azóta. A preambulumban e részét a békekonferencia tényleg törölte a szerződésből.

² V. V. Tilea: Actiunea diplomatica a Romaniei. 16. lap

„hogy a háború kezdetén Románia kész volt, hogy a központi hatalmak oldalán harcoljon;

hogy azután két éven át zsarolva a hatalmakat, utoljára annak adja el magát, amely többet ígért;

s mikor a háborúba lépett, az első pillanattól kezdve, kétszínűen viselte azt s rövidesen otthagya az antant hatalmakat s megkötötte a bukaresti békét “

Ez események emlékét, összefoglalva egy napra, ünnepli Románia május 10-én.

A román kormány hívja a magyar kisebbséget, hogy ünnepelje mindezt vele, hogy Öltse magára magyar díszruháját, tűzzön fel piros-fehér-zöld szalagot, a román csendőr nem fogja letépni. Gyulafehérvárra, amikor a kisebbségek beleegyezésére is lett volna szükség, amikor jogok megállapításáról volt szó, senki sem hívta a magyarokat. Most, mikor a külföldnek szánt hazug demonstrációt akarnak szervezni, akkor kell a magyar hang, túrt a magyar szín, a magyar mente.

Az erdélyi magyarok tudni fogják, hogy mit cselekedjenek.

SZÁSZ ZSOMBOR